

Tiesībsarga Jura Jansona ziņojums Saeimā par 2017. gadā paveikto

Rīgā, 2018. gada 22. martā

Tiesībsarga birojs un statistika (314)

2017.gadā kopā birojā saņemti un izskatīti 1738 iesniegumi, sagatavotas 2194 atbildes un 356 atteikumi. Uz iesnieguma pamata ierosinātas 45 pārbaudes lietas, savukārt pēc tiesībsarga iniciatīvas – astoņas. Par Tiesībsarga biroja kompetences jautājumiem sagatavotas 769 atbildes e-pastā, sniegtas 1926 klātienes konsultācijas un 4551 – telefoniski.

Tiesībsarga birojā, ieskaitot tiesībsargu, ir 46 amata vietas, no tām pārskata gadā bija aizpildītas 44. Tiesībsarga birojā strādā pieci vīrieši un 39 sievietes. No personāla 32 darbinieki ir nodarbināti juridiskajā analīzē un konsultēšanā, seši darbinieki administrēšanas, dokumentu pārvaldības, personāla un finanšu vadības funkcijas nodrošināšanā, divi darbinieki apgādē un apsaimniekošanā un četri – komunikācijas un starptautiskās sadarbības jautājumos.

2017.gadā plānotais valsts budžeta finansējums bija 1 miljons 375 tūkstoši eiro, bet pārskata perioda faktiskā izpilde – 1 miljons 344,7 tūkstoši eiro. Salīdzinot ar 2016.gadu, izlieto to līdzekļu apjoms pieaudzis par 1,2% jeb 15,5 tūkstošiem eiro. Pieaugums saistīts ar 2017.gadam papildus piešķirto finansējumu jaunajām politikas iniciatīvām un citiem prioritārajiem pasākumiem: Informācijas centra aprīkojumam, transporta izdevumiem izraidāmo personu aptaujāšanai un zemāko mēneša darba algu izlīdzināšanai, sākot ar 2017.gada 1.janvāri.

Četri pieteikumi Satversmes tiesai (313):

- par mototrašu trokšņu robežlielumiem vides piesārņojuma kontekstā (272);
- vienlīdzības principa īstenošana ārstniecības personu atlīdzības noteikšanā jeb mediķu darba algas (246);
- divi pieteikumi par nekustamā īpašuma nodokli Rīgā - par nodokļa aprēķinu dzīvokļu īpašumos nesadalītās mājās un nodokļa likmi gadījumos, ja īpašumā deklarēts citas Eiropas Savienības dalībvalsts, Eiropas Ekonomikas zonas valsts vai Šveices Konfederācijas pilsonis (256)

21 viedoklis Satversmes tiesai (310)

Būtiskākie:

- par tiesībām uz tiesas nolēmuma pārsūdzību un tiesībām uz motivētu tiesas nolēmumu;
- par reliģisko organizāciju reģistrāciju;
- par Solidaritātes nodokļa likuma atbilstību tiesiskās vienlīdzības principam;
- par aizliegumu strādāt par pedagogu personām, kas sodītas par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.

Bērnu tiesību joma

Vardarbība pret bērniem valsts un pašvaldību institūcijās (24)

2017. gadā plašu rezonansi guva lieta par bērnu tiesību pārkāpumiem Jelgavas bērnu sociālās aprūpes centrā, par kuriem ziņoja deinstitutionalizācijas procesa ietvaros piesaistītie speciālisti. Valsts policijā sākts kriminālprocess par bērnu nama direktores kā valsts amatpersonas bezdarbību.

2017. gadā, piesaistot advokātu, tika “iekustināts” 2015. gadā uzsāktais kriminālprocess par līdzīgiem pārkāpumiem Salas novada bērnu namā “Līkumi”.

Ierosināju arī pārbaudes lietu par vardarbību pret bērniem un citiem bērnu tiesību pārkāpumiem psihoneiroloģiskajā slimnīcā “Ainaži”. Arī šajā gadījumā ir uzsākts kriminālprocess. **Vēlos vērst uzmanību uz iekšējās kontroles neesamību un ārējās kontroles neefektivitāti iestādēs, kurās uzturas bērni. Ārējā kontrole ir sadrumstalota un nav vērsta uz bērnu vajadzību nodrošināšanu.**

Latvijas valstspiederīgo bērnu tiesību aizsardzība ārvalstīs (37)

2017. gadā Tieslietu ministrija vēstīja, ka sabiedrības informēšanas pasākumi ir devuši rezultātu – samazinās bērnu pārrobežu lietu skaits. Vecāku informēšana ir būtiska un būtiska ir arī institūciju koordinēta sadarbība.

2017. gada nogalē ar Tieslietu, Ārlietu un Labklājības ministriju, Valsts Bērnu tiesību aizsardzības inspekcija un biedrību “Latvijas Bāriņtiesu darbinieku asociācija” noslēdzām starpinstitucionālās sadarbības vienošanos par Latvijas valstspiederīgo bērnu tiesību aizsardzību ārvalstīs, lai efektīvāk risinātu sarežģītas situācijas un palīdzētu novērst līdz šim izveidojušos nelabvēlīgo praksi, ka iestādes sniedz savstarpēji nekoordinētu palīdzību.

Vienlīdzīga attieksme ēdināšanas maksas aprēķinā pirmsskolas izglītības iestādēs (47)

Pārbaudes lietas ietvaros secināju, ka pašvaldībās pastāv dažāda ēdināšanas pakalpojuma nodrošināšanas prakse bērniem pirmsskolas izglītības iestādēs; ir svarīgi noteikt vienotu metodiku ēdināšanas pakalpojuma izmaksu aprēķinam un skaidri paredzēt, kādas izmaksas sedzamas no pašvaldības budžeta, bet kādas jāsedz bērnu vecākiem (pēc analogijas ar mācību līdzekļiem).

Vienlīdzīga attieksme stipendiju apmēra noteikšanā (52)

Konstatēju, ka dažādu ministriju pakļautībā esošās izglītības iestādēs ir atšķirīgs stipendiju apmērs. Kultūras ministrija informēja, ka 2017. gada 8. septembra Ministru kabineta ārkārtas sēdē tika atbalstīta stipendiju izlīdzināšana un lemts par papildu līdzekļu piešķiršanu Kultūras ministrijai tieši stipendiju fonda paaugstināšanai.

Pārāk agra mācību sākuma laika ietekme uz bērna attīstību (53)

Šobrīd spēkā esošie normatīvie akti nenosaka vienotu mācību stundu sākuma laiku izglītības iestādēm. Analizējot pieejamos pētījumus par pusaudžu miegu, secināju, ka pārāk agrs izglītības iestāžu darba sākums ievērojumi palielina veselības riskus, tādēļ aicināju Veselības ministriju un Izglītības un zinātnes ministriju vērtēt iespējas noteikt pamatskolu un vidusskolu audzēkņiem vienotu mācību stundu sākuma pieļaujamo agrāko laiku.

Saskarsmes tiesības īstenošanas problemātika (54)

Visvairāk iesniegumu bērnu tiesību jomā 2017.gadā saņemts par saskarsmes tiesības īstenošanu. Prakse rāda, ka pārāk bieži bērni zaudē iespēju saglabāt kontaktu ar to no vecākiem, ar kuru nedzīvo kopā, piemēram, lielā attāluma vai visbiežāk vecāku naidīgo attiecību dēļ. Turpinot izpēti, šajā gadā pievērsīšu uzmanību krīzes centros ievietoto bērnu saskarsmes problemātikai un veicināšu trūkumu novēršanu tiesību normu piemērošanā.

Bērnu tiesības uzaugt ģimenē vai ģimeniskā vidē (67)

Jau 2016.gadā vērsu atbildīgo iestāžu un sabiedrības uzmanību problēmai, kad institūcijās tiek ievietoti bērni līdz trīs gadu vecumam. Pagājušajā gadā turpināju sekot līdzi situācijai valsts sociālās aprūpes centros jeb tā sauktajos zīdaiņu namos un secināju, ka salīdzinot ar 2016.gadu, jaunāka vecuma bērnu skaits ir samazinājies aptuveni uz pusi, uzlabojusies arī atsevišķu bāriņtiesu pieņemto lēmumu kvalitāte, kas liecina par pakāpenisku attieksmes maiņu pret bērna ievietošanu institūcijās.

Uzvedības sociālās korekcijas programmas bērniem (71)

Uzvedības sociālās korekcijas programmu pašvaldība izstrādā katram bērnam, kurš izdarījis likumpārkāpumu vai kura uzvedība var novest pie prettiesiskas rīcības. Regulējums dod pašvaldībai rīcības brīvību, kurai institūcijai deleģēt šo pienākumu un rīcības brīvību satura izstrādē.

Prakse rāda, ka 2017. gadā 101 no 119 Latvijas pašvaldībām izstrādāja programmas līdz desmit bērniem, kaut gan pētījumi liecina, ka bērni ar uzvedības traucējumiem ir katrā klasē.

Pašvaldību bezdarbības rezultātā – nav veikts sociālais darbs ar ģimeni, nav sniegta palīdzība vecākiem bērna audzināšanā, nav strādāts ar bērnu, kad viņam parādījās pirmie uzvedības traucējumi, skola nav ziņojusi sociālajam dienestam – ir izaugusi pusaudžu paaudze, kuri nevienam nav vajadzīgi, jo neviens – ne vecāki, ne bērnu nams, ne skola – vairs neredz izeju un grib viņus izolēt. Bērna antisociāla uzvedība ir sekas viņa tiesību uz pilnvērtīgu attīstību pārkāpšanai agrākā bērnībā.

Tādēļ pozitīvi vērtējama Tieslietu ministrijas iniciatīva izstrādāt Bērnu antisociālas uzvedības likumprojektu. Likumprojekts paredz lielāku konkrētību preventīvā darba organizēšanā un kas īpaši būtiski – arī valsts finansējumu noteiktu pakalpojumu apmaksai. Līdz šim finansējums uzvedības sociālās korekcijas programmu īstenošanai bija tikai pašvaldības ziņā un preventīvā darba pienācīgu neveikšanu varēja pamatot ar resursu trūkumu.

Pilsonisko un politisko tiesību joma

Tiesības uz taisnīgu tiesu (84)

Tiesības uz taisnīgu tiesu ir cilvēktiesību joma, kurā nemainīgi tiek saņemts visvairāk iesniegumu. Kopumā 2017.gadā saņemti 347 privātpersonu iesniegumi, kas ir lielākais skaits pēdējo trīs gadu laikā.

Personas paudušas sūdzības par:

- pieeju tiesai;
- juridiskās palīdzības pieejamību un kvalitāti;
- pārstāvību noteiktu kategoriju lietās;
- tiesībām uz pamatotu tiesas nolēmumu;
- lietu izskatīšanas termiņiem tiesā (Piemēram, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesā kriminālprocess bija nodots 2012.gadā un 2017. gada pavasarī nebija pabeigta lietas izskatīšana pēc būtības);
- spriedumu izpildi un zvērinātu tiesu izpildītāju rīcību, par ko 2017. gadā saņemti 56 iesniegumi. Tika veikta izpēte par zvērinātu tiesu izpildītāju rīcību, vēršot piedziņu uz parādnieku naudas līdzekļiem, nesaglabājot likumā noteiktos naudas līdzekļus un, vēršot piedziņu uz summām, uz kurām nevar vērst piedziņu, jo īpaši uz valsts sociālajiem un sociālās palīdzības pabalstiem. Tiesu izpildītāji solīja mainīt savu praksi un ar pirmo paziņojumu par pienākumu izpildīt nolēmumu parādnieks vienlaikus tiks informēts par saviem pienākumiem piespiedu izpildes procesā.

2017. gadā atkārtoti esmu aicinājis parlamentu rast risinājumu maznodrošinātajām un trūcīgajām personām nodrošināt valsts juridisko palīdzību, vēršoties Satversmes tiesā.

Tiesības uz brīvību un drošību (112)

2017.gadā saņemti 34 personu iesniegumi, kuros norādītie apstākļi ir aplūkojami tiesību uz brīvību un drošību ietvarā – drošības līdzekļu piemērošana un personu aizturēšana. Liela daļa no tiem ir bijusi par apcietinājuma periodiskās kontroles veikšanas tiesiskumu. **Piemēram**, pirmās instances tiesa, atliekot lietas izskatīšanu ilgāk par diviem mēnešiem, nav veikusi apcietinājuma turpmākas piemērošanas nepieciešamības izvērtēšanu.

Cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem tiesības (115)

Jau 2016.gadā atzīmēju, ka tikai pēdējos gados var novērot personu ar garīga rakstura traucējumiem vai viņu tuvinieku aktīvāku rīcību, meklējot veidus un iespējas, kā aizsargāt personu tiesības un intereses.

2017.gadā īpaša uzmanība tika pievērsta **ierobežojošo līdzekļu piemērošanai pacientiem, kuriem ārstniecības iestādē ierobežota brīvība. Tika organizētas vizītes uz psihoneiroloģiskajām slimnīcām, kurās ievietoti pieaugušie pacienti, tādējādi bija iespēja iegūt objektīvu informāciju par to, vai normatīvā regulējuma pilnveidošana ir veicinājusi personu ar garīga rakstura traucējumiem cilvēktiesību ievērošanu praksē.**¹

¹ 2014. gadā Ārstniecības likums tika papildināts ar 69.1pantu, un 2016.gadā tika pieņemti Ministru kabineta noteikumi Nr.453 "Noteikumi par kārtību, kādā ierobežojami pacienti, un priekšmetiem, kurus aizliegts turēt psihiatriskajā ārstniecības iestādē".

Secināts, ka pēc normatīvā regulējuma pilnveides situācija praksē nav būtiski mainījies, lai gan tiesību akti paredz precīzu kārtību, kādā ierobežojumi var tikt piemēroti, turklāt tiem ir jābūt attiecīgi reģistrētiem. **Vienlaikus atzīmējams, ka ārstniecības personāls bija ieinteresēts pārskatīt esošo praksi (novērst trūkumus).**

Par miruša cilvēka audu un orgānu izņemšanu izmantošanai medicīnā (145)

2017.gadā turpināju pētīt tēmu par miruša cilvēka ķermeņa, audu un orgānu izmantošanu medicīnā, pievēršot īpašu uzmanību sabiedrības informētībai un tiesiskajam regulējumam. Minētais jautājums ir īpaši nozīmīgs sabiedrībā, ņemot vērā, ka Latvijas Republika plāno ratificēt Eiropas Padomes Konvenciju par cīņu pret cilvēku orgānu tirdzniecību, kā arī tādēļ, ka likumprojekts – Grozījumi likumā “Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā” tiek virzīts izskatīšanai Saeimā.

Veicu aptauju par sabiedrības informētību, kā arī izstrādāju pētījumu par Latvijas Republikas tiesiskā regulējuma par miruša cilvēka audu un orgānu izņemšanu izmantošanai medicīnā atbilstību cilvēktiesību standartiem. Apkopojot aptaujas rezultātus, secināju, ka sabiedrība nav informēta:

- par valstī pastāvošo kārtību, kādā notiek cilvēka audu un orgānu izņemšana pēc nāves;
- kas notiek situācijās, kad persona nav izteikusi ne atļauju, ne aizliegumu izmantot savu ķermeni, audus un orgānus pēc nāves;
- kur ir iespējams reģistrēt savu piekrišanu vai atteikumu izmantot savu ķermeni, audus vai orgānus pēc nāves;
- kā arī aptaujas respondenti nav informēti par viņu tuvinieku dzīves laikā izteikto gribu.

Veselības ministrijai ir nekavējoties jāveic sabiedrības informēšanas pasākumi par valstī pastāvošo prezumētās piekrišanas sistēmu un personas tiesībām ziedot savus audus vai orgānus medicīnai.

Tiesības uz vārda brīvību (157)

Esmu sniedzis atzinumu, ka ir nepieciešams pilnveidot mediju tiesisko regulējumu, sākot jau ar nepieciešamību nostiprināt vienotu un mūsdienu apstākļiem atbilstošu žurnālista definīciju. Žurnālista statuss personai netiek iegūts vienīgi ar reģistrāciju profesionālā apvienībā, tas nav atkarīgs no personas popularitātes vai personas atbilstības formāliem kritērijiem, bet gan drīzāk no žurnālista funkcijas – apkopot un publicēt informāciju sabiedrības interesēs. **Vienotas žurnālista definīcijas esamība veicinātu arī valsts pārvaldes iestāžu un tiesībsargājošo iestāžu izpratni par žurnālista funkcijām, privilēģijām un nozīmīgo sargsuņa lomu demokrātiskā sabiedrībā.**

Ieslodzīto personu tiesību nodrošināšana (172)

Nav noliedzams, ka Latvijas ieslodzījuma vietu infrastruktūra ir novecojusi. Ieslodzījuma vietās daudzi izaicinājumi ir saistīti ar atbilstošu ieslodzījuma apstākļu nodrošināšanu ieslodzītājiem t.sk. personām ar invaliditāti. Uzskatu, ka daudzas pamatlietas varētu atrisināt ar jauna cietuma būvniecību, uz kurām norāda ne tikai starptautiskās institūcijas, piemēram, CPT pēdējā 2017.gada ziņojumā Latvijas valdībai, bet arī Ieslodzījuma vietu pārvalde.

Cilvēku tirdzniecība (190)

2017.gadā tika pabeigts pētījums “Latvijas pašvaldību sociālo dienestu, bāriņtiesu un Nodarbinātības valsts aģentūras filiāļu izpratne par savu lomu cilvēku tirdzniecības upuru identificēšanas procesā”.² Konstatēts, ka liels skaits institūciju pamatā redz savu lomu tikai kā informatori, kuri ziņo policijai noziedzīga nodarījuma izmeklēšanai. Šādi uztverot savu lomu, tiek piemirsts sociālās palīdzības aspekts, kam atbilstoši konkrēto aptaujāto institūciju kompetencei būtu visneatliekamākā loma. Šis apstāklis līdz ar sniegto informāciju par iestāžu rīcības modeļiem apliecina, ka ne visas institūcijas izprot sociālās rehabilitācijas pakalpojuma cilvēku tirdzniecības upuriem piešķiršanas sistēmu Latvijā.

Tiesības uz domu, apziņas un reliģijas brīvību (191)

Pēdējos gados darba kārtībā ir atgriezušies jautājumi par tiesību uz reliģijas brīvību ievērošanu valstī. Šogad joprojām ir turpinājušās debates par galvassegu ierobežojumiem, gan arī aktualizējies jautājums par reliģisko organizāciju reģistrācijas noteikumiem. Šai sakarā esmu sniedzis viedokli Satversmes tiesas lietā, kur drīzumā ir gaidāms tiesas spriedums. Valstij ir pienākums būt neitrālai un objektīvai, pildot savas pārvaldes funkcijas reliģijas lietās, un valsts nedrīkst noteikt nesamērīgus ierobežojumus reliģisko organizāciju (baznīcu) reģistrācijai.

Ārvalstnieku tiesības (194)

Atbilstoši Latvijas uzņemtajām starptautiskajām saistībām 2017.gads ir nācis ar jauniem izaicinājumiem, kas ļauj stiprināt jau esošo nacionālo piespiedu izraidīšanas novērošanas sistēmu atbilstoši jaunākajiem Eiropas standartiem, kas piemērojami, īstenojot trešo valstu pilsoņu atgriešanu. 2017.gadā esam devuši ieguldījumu efektīvai piespiedu atgriešanas uzraudzības sistēmas izveidošanai Eiropas līmenī, piedaloties kopēju standartu izstrādē FREM II projekta ietvaros. Tāpat kopš 2017.gada 7.janvāra viens no Tiesībsarga biroja darbiniekiem ir nominēts un apstiprināts Frontex Eiropas piespiedu atgriešanas speciālistu rezervei, līdz ar to Tiesībsarga biroja darbinieki veic ne tikai nacionālās piespiedu izraidīšanas operāciju, bet arī Frontex koordinēto izraidīšanas operāciju novērošanu atbilstoši Eiropas aktuālajiem cilvēktiesību standartiem.

---

² Tiesībsarga pētījums “Latvijas pašvaldību sociālo dienestu, bāriņtiesu un Nodarbinātības valsts aģentūras filiāļu loma cilvēku tirdzniecības upuru identificēšanas procesā”. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/news/lv/valsts-un-pasvaldibu-institucijas-vaja-izpratne-par-cilveku-tirdzniecibu>

Sociālo, ekonomisko un kultūras tiesību joma

Tiesības uz sociālo drošību (210)

Pārskata periodā arvien aktuāla bijusi tēma par nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanu. Jau iepriekš esmu norādījis, ka Latvijā izveidotā sociālās drošības sistēma un sociālā atbalsta minimālie apmēri ir zem minimuma, kas nodrošina cilvēka cienīgu dzīvi. Pabalstu apmēri nav aprēķinoti balstīti, turklāt tie lielākoties nav pārskatīti vairākus gadus, piemēram, valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts ir palicis 2005.gada, bet trūcīguma sliekšnis – 2011.gada līmenī. Pārskata periodā būtiski uzlabojumi nav ieviesti, joprojām apmēram trešdaļa Latvijas iedzīvotāju ir pakļauti nabadzības riskam. Paredzētie atbalsta pasākumi nespēj segt iedzīvotāju pamatvajadzību pieaugošās izmaksas.

Garantētā minimālā ienākuma līmeņa jeb GMI izmaiņa no 49,80 uz 53 eiro vienai personai mēnesī, sākot ar 2018.gadu, jeb palielinājums par 3,20 eiro ir nepietiekams un neatbilstošs sociāli ekonomiskajai situācijai, kā arī starptautiskajam cilvēktiesību standartam. Šāds GMI līmenis nenodrošina cilvēka cienīgus dzīves apstākļus un nav uzskatāms par pietiekamu, lai apmierinātu pat personas pamatvajadzības. Jāuzsver, ka šī pabalsta saņēmēji ir ne tikai dīkdieņi, bet arī personas ar invaliditāti, seniori un ģimenes ar bērniem. Labklājības ministrijas izstrādātā koncepcija “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu” savulaik viesā cerības, ka situācija sociālās aizsardzības jomā uzlabosies. Taču 2017.gadā tā joprojām nav ieviesta, un gadu no gada tās ieviešana tiek atlikta un nu jau ir apturēta pilnībā.

Nevaram aizmirst, ka Latvija sevi ir definējusi kā sociāli atbildīgu valsti. Arīdzan Satversmes tiesa ir atzinusi, ka “īstenojot Satversmē noteiktās tiesības uz sociālo nodrošinājumu, valstij ir pienākums noteikt šo tiesību normatīvo regulējumu, kā arī izveidot efektīvu tiesību normu īstenošanas mehānismu. Valsts pienākums ir ne tikai deklarēt tiesības, bet arī “iedzīvināt” tās un uzraudzīt to piemērošanu.”³

Jau 2012.gadā vērsu vairāku starptautisko institūciju uzmanību uz nemainīgi augsto nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvaru Latvijā.

Atbildē uz ziņojumu Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja norādīja uz jaunākajiem atzinumiem⁴, kuros norādīts uz Lisabonas līgumā iekļautajiem noteikumiem, kas būtiski maina ES sociālo dimensiju. Nosakot un īstenojot savu politiku un darbības, ES ņem vērā prasības, kas saistītas ar atbilstīga sociālās aizsardzības līmeņa nodrošināšanu un ar sociālās atstumtības apkarošanu (..) Dalībvalstu centienu jēga un svarīgākais mērķis ir „pastāvīgi uzlabot savu tautu dzīves un darba apstākļus”. Lēmēj institūcijas nedrīkstētu ierobežot horizontālās sociālās klauzulas piemērošanu ne darbības jomas ziņā, nedz metožu izvēles ziņā (..) gluži pretēji, tā jāpiemēro visplašākajā nozīmē un visās ES politikas jomās (..). Horizontālajai sociālajai klauzulai jāatspoguļojas juridiskajos dokumentos, kas nodrošina jauno līgumu mērķu sasniegšanu gan Eiropas Savienībā, gan dalībvalstīs.”

³ Satversmes tiesas 2004.gada 14.janvāra spriedums lietā Nr.2003-19-0109 9.3.punkts, pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19>

⁴ Eiropas Ekonomisko un sociālo lietu komitejas atzinumi: Atzinums „ES kohēzijas un sociālās politikas koordinēšanas stiprināšana”, pieejams:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:024:0029:0034:LV:PDF>;

Lai izceltu nabadzības problemātikas aktualitāti, pagājušā gada septembrī sadarbībā ar Eiropas Padomi, Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūru, *Equinet* un ENNHRI organizējām Sociālo un ekonomisko tiesību platformas sanākumi Rīgā, kurā tika diskutēts par nabadzības līmeņa samazināšanu Latvijā un Eiropā. Cita starpā diskusiju ietvaros tika uzsvērts, ka Latvijā pastāv ļoti liela ienākumu nevienlīdzība starp iedzīvotājiem, kas ierobežo valsts ekonomisko izaugsmi. Tikai Bulgārijā, salīdzinot ar citām Eiropas Savienības valstīm, ir vēl lielāka ienākumu nevienlīdzība nekā Latvijā.

Arī Eiropas Komisijas eksperti nupat publicētajā dienestu darba dokumentā Ziņojums par Latviju norāda: “**sociālās politikas jomā laika gaitā ir panākts minimāls progress** (..) Neraugoties uz nesenajiem uzlabojumiem, augstais nabadzības līmenis un ienākumu nevienlīdzība joprojām ir nopietna problēma. 2017.gadā turīgāko 20% iedzīvotāju ienākumi bija 6,3 reizes lielāki nekā nabadzīgāko 20% iedzīvotāju ienākumi. Šis joprojām ir viens no augstākajiem rādītājiem ES. Lai gan nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu īpatsvars nepārtraukti samazinās, tas joprojām pārsniedz ES vidējo rādītāju. Lūkojoties nākotnē, sagaidāms, ka nodokļu reformai būs tikai ierobežota ietekme uz nevienlīdzības un nabadzības samazināšanu. Zems pabalstu adekvātums rada lielu nabadzību un nevienlīdzību. Latvija salīdzinājumā ar citām ES dalībvalstīm sociālajai aizsardzībai kā procentuālo daļu no IKP tērē maz. Neraugoties uz nesenajiem uzlabojumiem, sociālie pārvedumi, tostarp minimālo ienākumu shēma, ir vieni no neefektīvākajiem nabadzības samazināšanā ES.⁵

Kritiski vērtējams, ka sabiedrības uzticēšanās Latvijas sociālās apdrošināšanas sistēmai ir zema. Kā viens no galvenajiem iemesliem tam ir lielais personu skaits, kas iemaksas veic samazinātā apmērā vai neveic vispār. Tas minētajām personām rada potenciālu nabadzības risku nākotnē.

Cilvēku ar invaliditāti tiesības (217)

Pārskata periodā kā vadošais izpētes jautājums tika izvirzīts cilvēku ar invaliditāti nodarbinātība. Tā ietvaros sadarbībā ar NVO ir izstrādāts informatīvs materiāls darba devējiem “Pielāgota darba vide darbiniekiem ar invaliditāti”. Tajā ir iekļauta informācija par saskarsmes kultūru ar darbiniekiem ar dažāda veida invaliditāti, lai veicinātu pozitīvu komunikāciju starp darbiniekiem ar un bez invaliditātes. Tāpat informatīvajā materiālā ir sniegta praktiska informācija par veidiem, kā viegli un ērti pielāgot dažādu darba vidi un darba procesu darbiniekiem ar dažāda veida invaliditāti.

Gada nogalē organizēju konferenci “Darba tirgus pieejamība personām ar invaliditāti”. Uzklusot atbildīgās valsts institūcijas, secināju, ka iezīmējas daudzi jauni virzieni, kas līdz šim sociālajā politikā ir maz attīstīti, piemēram: motivācijas programmas, mentorings, sabalansēta kvotu sistēma, prevencijas pasākumi, lai cilvēki “neizkristu” no darba tirgus; un, visbeidzot, ideja parādīt valsts pārvaldi kā paraugu cilvēku ar invaliditāti nodarbināšanā.

---

⁵ Eiropas Komisijas dienestu darba dokuments Ziņojums par Latviju – 2018.gads. Pavaddokuments dokumentam KOMISIJAS PAZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM, PADOMEI, EIROPAS CENTRĀLAJAI BANKAI UN EUROGRUPAI 2018. gada Eiropas pusgads - Novērtējums par progresu strukturālo reformu īstenošanā, makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanā un korigēšanā un saskaņā ar Regulu (ES) Nr. 1176/2011 veikto padziļināto pārskatu rezultāti {COM(2018) 120 final}; 3.3.2.p., 30.lpp., pieejams: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2018-european-semester-country-report-latvia-lv.pdf>

Tomēr aicinu Nodarbinātības valsts aģentūru kopā ar Labklājības ministriju strādāt pie tā, lai daudz mērķtiecīgāk informētu cilvēkus un darba devējus par valsts piedāvātajām iespējām, kā arī vairāk informētu sabiedrību kopumā par veiksmīgiem rezultātiem. Citādi viedoklis par sistēmas efektivitāti vairāk rodas no neveiksmīgajiem piemēriem un reizēm var būt nepelnīti nepareizs.

Ir svarīgi apzināties, ka ikviens cilvēks ir individuāls, un šajā jomā bez individuālas pieejas neiztikt. Lai piedāvājumu klāsts sasniegtu mērķi, atbildīgo institūciju vadītāji tika aicināti daudz vairāk domāt, kā izglītēt savus darbiniekus, kā lūkoties uz katru cilvēku kā klientu ar individuālu pieeju un patiesu vēlmi palīdzēt viņam atrast darbu un veiksmīgi iekļauties darba tirgū.

Cilvēku ar invaliditāti iekļaušanas kontekstā mani pārsteidz nupat izskanējušais LTRK vadītāja Aigara Rostovska paziņojums Rīgas biznesa forumā, ka šādi cilvēki ir apgrūtinājums uzņēmējiem, tādēļ jādomā, kā atvieglot procedūru, kā viņus atlaist. Rostovskis uzskata, ka arī būvnoteikumos nevajadzētu paredzēt vides pieejamības normas, jo tas esot pārāk dārgi". Skumji Eiropas Savienības valstī 21. gadsimtā šādus paziņojumus dzirdēt no augsta līmeņa vadītāja. Piekrītu, ka Darba likumā atsevišķas normas varētu būt labojamas, tomēr attiecībā uz vides pieejamību 2010. gadā Pasaules bankas pētījumā atzīmēts, ka vides pieejamības nodrošināšanas izmaksas no kopējām būvniecības izmaksām ir 1% (vai pat mazāk). Līdz ar to tas vairāk ir attieksmes, gribas un izpratnes jautājums.

Tiesības uz veselību (236)

2017.gadā ir uzsākta **veselības aprūpes sistēmas reforma**, kuras ietvaros nākamo trīs gadu laikā ir plānots panākt finansējuma palielinājumu veselības aprūpei 4% apmērā no IKP. Tomēr, kamēr realitātē nav sasniegts plānotais finansējuma līmenis, nav pamata uzskatīt, ka Latvijā pieejamība veselības aprūpes sistēmai būtiski uzlabosies.

Tā kā viena no valdības un parlamenta prioritātēm 2017.gadā bija veselības aprūpes sistēmas reforma un obligātās veselības apdrošināšanas ieviešana, Saeima 2017.gada nogalē pieņēma Veselības aprūpes finansēšanas likumu.

Visupirms jāatzīmē, ka valdība Saeimai bija nodevusi absolūti nekvalitatīvu likumprojektu. Tas kopumā lika uzdot vairāk jautājumu nekā sniedza atbildes, līdz ar to Veselības ministriju vēl sagaida plašs izskaidrošanas darbs, īpaši attiecībā uz tiem iedzīvotājiem, kam sistēmai būs jāpievienojas pašiem. Tāpat no joprojām nav skaidri redzams – kāds ieguvums būs sabiedrībai kopumā, proti, kā tieši uzlabosies veselības aprūpes pakalpojuma pieejamība, kāds būs garantētais piekļuves laiks pakalpojumam, vai jaunais modelis palīdzēs nozarē noturēt un pienācīgi atalgot mediķus, un tamlīdzīgi.

Kopumā kritiski vērtēju, ka Latvijas valsts iedzīvotāju veselības aprūpei plāno atvēlēt vien 4% no IKP 2020.gadā. Finansējums veselības aprūpei OECD valstīs svārstās robežās no 5,1-16,4% no IKP. Šādā situācijā nav skaidrs, kā Latvijas politiķi plāno panākt būtiskus uzlabojumus nozarē, tai nepieciešamo finansējumu joprojām saglabājot kritiski zemu.

Turklāt esmu norādījis, ka ir sociāli bezatbildīgi, ka valdība nodokļu reformas ietvarā Latvijas iedzīvotājus, kuri darbojas valsts atzītos nodokļu režīmos, pēc būtības no veselības aprūpes sistēmas ir izslēgusi. Tādēļ neatbildēts paliek jautājums, vai iedzīvotāji, kuriem veselības apdrošināšanas sistēmai būs jāpievienojas pašiem, spēs šo maksājumu veikt, vai arī tas šajā segmentā palielinās neatliekamās medicīniskās palīdzības un invaliditātes izdevumu apjomu.

Absolūti nepamatota un nesamērīga ir likumā noteiktā veselības apdrošināšanas likme 3% (jeb 153,80 eiro) un 5% (jeb 258 eiro) no minimālās darba algas 2019. un 2020.gadā tiem iedzīvotājiem, kas sistēmai pievienosies paši. Faktiski likums paredz šiem iedzīvotājiem samaksāt mēnesī veselības iemaksas no summas, kas atbilst ienākumam 1290 eiro (2019.gadā) un 2150 eiro (2020.gadā) mēnesī. Ienākumus, kas pārsniedz 1000 eiro mēnesī, saņem aptuveni 25% strādājošo, savukārt ienākumus, kas pārsniedz 2000 eiro mēnesī, – tikai nedaudz vairāk kā 5% strādājošo. Nav skaidra pamatojuma tam, kāpēc iedzīvotājiem, kas pievienojas sistēmai paši, būs jāveic maksājums tieši no tik lielas summas. Manā ieskatā attiecībā pret šiem iedzīvotājiem tiek pārkāpts Satversmes 91.pantā iekļautais tiesiskās vienlīdzības princips, kas potenciāli var izraisīt arī konstitucionālās tiesvedības risku.

Vienlīdzības principa īstenošana ārstniecības personu atlīdzības noteikšanā (246)

Jau iepriekš biju norādījis uz nepamatotu atšķirīgu attieksmi, kompensējot medicīnas darbiniekiem virsstundu darbu. Uzskatu, ka jebkurš darbs, kas pārsniedz normālo darba laiku, tas ir, 40 stundas nedēļā, ir uzskatāms par virsstundu darbu un atbilstoši ir atlīdzināms, piešķirot piemaksu 100 procentu apmērā no noteiktās algas likmes, vai papildu apmaksātu atpūtas laiku.

Gan Saeima, gan valdība atzina nepieciešamību mainīt tiesisko regulējumu, pakāpeniski atsakoties no pagarinātā normālā darba laika ārstniecības personām, taču konkrēts risinājums netika piedāvāts. Tāds radās tikai pēc tam, kad tika iesniegts pieteikums Satversmes tiesā. Turklāt risinājums paredz nesamērīgi garu pārejas periodu līdz pat 2020. gadam, līdz ar to galavārdu šai jautājumā teiks tiesa.

Par nekustamā īpašuma nodokli Rīgā (256)

Pārskata periodā vairāki galvaspilsētas iedzīvotāji vērsa uzmanību uz diskriminējošām un tiesiskās vienlīdzības principam neatbilstošām tiesību normām Rīgas domes saistošajos noteikumos “Par nekustamā īpašuma nodokli Rīgā”. Kopumā par šiem pašvaldības noteikumiem tika saņemtas daudz dažādas sūdzības. Īpaši jāatzīmē, ka pašvaldība ir radījusi iedzīvotāju tiesību aizskārumu ar vairākām tiesību normām atšķirīgos aspektos, kā rezultātā uzsākta konstitucionālā tiesvedība divās lietās: par diskriminējošu attieksmi pret ES un EEZ pilsoņiem, kā arī par nepamatoti atšķirīgu attieksmi un tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumu, aprēķinot nekustamā īpašuma nodokli dzīvokļu īpašumos nesadalītās ēkās.

Tiesības dzīvot labvēlīgā vidē

Par tiesību normu sakārtošanu pēc Zolitūdes traģēdijas (269)

Pēc Zolitūdes traģēdijas sniedzu atzinumu par **Apsardzes darbinieku apmācības un sertifikācijas efektivitātes problēmām**, rekomendējot grozīt vairākus normatīvos aktos. Pagājušajā gadā grozījumi ir veikti. Šajā sakarā vēlos uzsvērt, lai sakārtotu vienu no Zolitūdes traģēdijas izgaismotām problēmām bija nepieciešami 4 gadi. Tas raisa jautājumus par valsts vēlmi ātri un efektīvi sakārtot sabiedrībai nozīmīgus jautājumus?

Par mototrašu trokšņu robežlielumiem (272)

Pagājušajā gadā pēc mana pieteikuma Satversmes tiesa atzina par prettiesiskiem **Ministru kabineta noteikumus par mototrašu trokšņiem**. Par nožēlu jāatzīst, ka šī lieta izgaismoja valdības nevēlēšanos konstruktīvi risināt sabiedrībai nozīmīgus veselības un labvēlīgas vides jautājumus dialoga veidā. Lai panāktu taisnīgu un cilvēka cieņu nepazemojošu risinājumu, joprojām ir jāizmanto galējie līdzekļi - tiesvedība. Manuprāt, šī lieta ir tikai aisberga redzamā daļa, kas valdībai signalizē, ka būtu laiks mainīt savu attieksmi. Būtu laiks vairāk ieklausīties cilvēku stāstos un ekspertu ieteikumos, lai nevajadzētu tiesas spriedumu kādas problēmsituācijas sakārtošanai.

Labas pārvaldības principa veicināšana (276)

Pārskata periodā veicu iedzīvotāju aptauju ar mērķi noskaidrot sabiedrības viedokli, vai valsts pārvalde ievēro labas pārvaldības principu.

Ikgadējā tiesībsarga konferencē tika prezentēti aptaujas rezultāti, kas ļāva izdarīt vairākus secinājumus. Pirmkārt, vērojot kopējo tendenci, secināms, ka aptuveni 30% respondentu vērtējumā laba pārvaldība tiek ievērota, aptuveni puse norādīja, ka laba pārvaldība tiek nodrošināta daļēji un ir vēl jāuzlabo, savukārt 20% uzskatīja, ka laba pārvaldība netiek ievērota. Otrkārt, iedzīvotāju skatījumā, viskritiskāk ir vērtējams atklātības un tiesiskas, un objektīvas rīcības trūkums iestādēs, kas norāda uz minimālu iedzīvotāju iesaisti lēmumu pieņemšanā. **Turklāt iedzīvotāju skatījumā, valsts pārvaldes darbība nav caurskatāma un tajā valda pārmērīga birokrātija.** Vienlaikus vismazāk negatīvu atbilžu saņemts par pieklājīgu un pretimnākošu attieksmi un pieejamību, kas liek domāt, ka valsts pārvalde ir iemācījusies būt laipna un pretimnākoša komunikācijā ar iedzīvotājiem.

Vadoties no aptaujas rezultātiem, tiek veidota turpmākā stratēģija, vērtējot jau konkrētu iestāžu darbu. Piemēram, jau šobrīd ziņojumā ir atsevišķa sadaļa, kas veltīta labas pārvaldības veicināšanai nodokļu un nodevu administrēšanas jomā.

Komunikācija ar sabiedrību (301)

Kopumā 2017.gadā Tiesībsarga birojs organizējis 37 pasākumus: diskusijas, izglītojošus seminārus, izbraukuma konsultācijas u.c. Veicinot tiesībsarga pieejamību arī novados, kā arī turpinot sabiedrības informēšanu par cilvēktiesībām un labu pārvaldību, 2017.gadā Tiesībsarga biroja darbinieki organizēja sešus braucienus ārpus Rīgas – uz Ventspili, Liepāju, Valmieru, Madonu, Bausku un Balviem – un sniedza konsultācijas iedzīvotājiem reģionālajās bibliotēkās.

Pārskata gadā par tiesībsarga darbu bijušas 6484 publikācijas medijos. Sagatavotas 79 preses relīzes. Tēmas, par kurām 2017.gadā bijusi pastiprināta sabiedrības un mediju interese, kā arī tās, par kurām visbiežāk tiesībsargs vai biroja pārstāvji uzstājušies publiski: Sistēmas bērni – ārpusģimenes aprūpe; veselības aprūpes finansēšana; sociālā nevienlīdzība un nabadzība; mediķu darba algas; nepilsoņa statusa izbeigšana, nepilsoņa jēdziena skaidrojums; Nacionālais preventīvais mehānisms.

Noslēgumam:***Par Nacionālo preventīvo mehānismu (181)***

2017.gadā vērsos gan starptautiskajās, gan nacionālajās institūcijās, informējot par Latvijas valdības spertajiem soļiem tuvāk tā sauktās Spīdzināšanas konvencijas Papildprotokola ratificēšanai un vienlaikus norādot, ka nav pieļaujama vilcināšanās attiecībā uz nacionālā preventīvā mehānisma izveidi Latvijā. Aicināju sniegt atbalstu minētā Papildprotokola ratificēšanas nepieciešamībai, kas nākotnē novērstu cilvēktiesību pārkāpumus iestādēs, kurās atrodas mazaizsargātie cilvēki. Saeima, lemjot par 2018.gada budžetu, atbalstīja papildu finansējuma piešķiršanu tiesībsargam, kas ļauj stiprināt Tiesībsarga biroja kapacitāti preventīvajām vizītēm iestādēs, kurās personām ir vai varētu tikt ierobežota brīvība. Līdz ar to tiesībsargs 2018.gadā regulāri apmeklēs šādas iestādes, lai novērstu spīdzināšanu un nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu apiešanos.

Tiesībsarga institūcijas nostiprināšana Satversmē (2015.gada ziņojumā)

Vairākkārt esmu uzsvēris, ka arī tiesībsarga institūcija ir jāiekļauj konstitucionālo institūciju saimē, jāieraksta Satversmē, jo tieši šī institūcija strādā cilvēka pamattiesību aizsardzībai un labas valsts pārvaldības sekmēšanai.

Tiesībsarga institūcijas nostiprināšana Satversmē arī stiprinātu nacionālās cilvēktiesību aizsardzības institūcijas atbilstību tā dēvētajiem Parīzes principiem, kas ietver būtiskāko minimālo rekomendāciju kopumu, ko ir pieņēmusi ANO Ģenerālā Asambleja par nacionālo cilvēktiesību institūciju statusu un darbību cilvēktiesību aizsardzības un veicināšanas jomā.

Atzīmējams, ka Latvijā tiesībsargam dots grūts uzdevums – panākt, ka tā juridiski nesaistošos priekšlikumus izpildītu sabiedrībā un tiesību sistēmā, kas gan pieradusi pildīt tikai obligātus rīkojumus. Tādējādi ļoti liela nozīme ir tiesībsarga institūcijas autoritātei, tā neatkarībai un reputācijai kopumā. Šādas autoritātes stiprināšanai tiesībsarga institūcijai ir nepieciešams arī atbilstošs tiesiskais statuss, proti, nostiprinājums Satversmē. Tiesībsarga institūcijas nostiprināšana Satversmē ne tikai pasargātu institūciju no nevēlamām politiskām manipulācijām, bet arī signalizētu par politisko lēmumu pieņēmēju nopietnu gribu stiprināt Latvijas iedzīvotāju pamattiesības un valsts atbildību iedzīvotāju priekšā.